

ГНОСЕОЛОГІЯ

УДК 1(091), Гносеологія
DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.3.2>

Данканіч Римма Іванівна
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
проспект Гагаріна, 72, Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-4968-678X

ПРОБЛЕМА МЕТОДУ У ФЕНОМЕНОЛОГІЇ Е. ГУССЕРЛЯ

Актуальність проблеми. Сьогодні як ніколи конче необхідно повернутися до джерел формування методології науки, головною метою якої була безумовна аподиктичність. Принцип побудови універсальної справжньої науки, засновниками якої є Р. Декарт і його послідовник Е. Гуссерль, на жаль, сьогодні втрачає свою значимість. Глибинний зміст таких наслідків, на наш погляд, криється в суспільній кризі, де наукове пізнання заміщається пізнанням ненауковим, результати наукових досліджень ігноруються і нівелюються.

Мета та завдання. Розкриття основних причини кризи європейських наук в контексті дослідження проблеми методу наукового пізнання в феноменології Е. Гуссерля.

Методи дослідження. У статті використовуються феноменологічний, діалектичний, герменевтичний, компаративний методи, а також методи аналізу і синтезу.

Результати. Проблема пізнання навколишнього світу, з точки зору Е. Гуссерля, може вирішуватися лише в контексті розуміння того, що нашому пізнанню завжди передує світ, що існував до нас, і та чи інша думка може формуватися лише в межах суцього світу як горизонту всього того, безсумнівно суцього, значущого і достовірного. Німецький мислитель стверджує, що протиріччя в пізнанні з'являється лише тоді, коли нове мислення намагається знівелювати, знецінити цю *a priori* достовірність суцього світу. Новий метод буде сприяти розумінню того, що світ, постійно суций для нас у потоці постійно змінюючих одне іншого способів даності, є універсальним духовним здобутком, з одного боку, а з іншого – новий метод буде сприяти процесу становлення єдності духовного геітальту і смислової будівлі універсальної суб'єктивності.

Отже, головним завданням науки є знаходження такого методу пізнання, який би забезпечив системну реалізацію перетворення недосконалого ненаукового знання в досконале наукове. Ефективним науковий метод буде лише тоді, коли вбере в себе ідею кореляції між світом, суцим у собі, як безсумнівно достовірним, і новим науковим світом, що намагається пізнати і визначити його науковими істинами.

Ключові слова: суб'єктивність, метод, достовірність, *A priori*, «життєвий світ», споглядання, досвід, проблема пізнання, «донаукове» життя, «універсальна суб'єктивність».

Вступ. Глобальні проблеми людства стали невід'ємною складовою частиною існування у сучасному світі. Людство опинилося на порозі невідворотної даності подій. Пандемія, що увірвалася у всі сфери життєдіяльності суспільства, поставила під сумнів істинність методів наукового пізнання. Адже здобутки науково-технічного прогресу не змогли вирішити нагальні проблеми сьогодення. Наука виявилася безсилою в захисті людини від смертельних вірусів. Така ситуація спонукає до роздумів щодо достовірності її методології і основних принципів. Наприклад, досягнення комп'ютерної революції віддзеркалюють комплекс проблем, в якому перебуває суспільство: це – дегуманізація життя, технократичне мислення, технологічна залежність, масове безробіття, стандартизація, девальвація культури, нівелювання моральних

норм і ціннісних орієнтирів, що призводить до ізоляції індивіда, зниження рівня його свобод, посилення маніпуляції людською свідомістю тощо.

Отже, проблема, на наш погляд, полягає в тому, що, можливо, сучасна наука не прийняла до уваги застереження філософів про неминучий крах технократії в контексті духовно-культурного життя суспільства. У той час як історія філософії вказує на причини неспроможності науки стати на захист найвищої цінності людства – життя. Так, відомий німецький філософ Е. Гуссерль розкриває причини втрати наукою своєї наукової легітимності, коли наука залучає для своїх досліджень елементи евристичних прийомів, що неминуче призведе до появи псевдонауки.

Мета та завдання. Отже, метою даного дослідження є розкриття основних причини кризи європейських наук у контексті дослідження проблеми методу наукового пізнання в феноменології Е. Гуссерля.

Мета дослідження передбачає такі завдання:

1. Проаналізувати причини кризи європейських наук із точки зору Е. Гуссерля.
2. Визначити основні засади нового методу універсальної науки Е. Гуссерля.
3. Розкрити проблему раціонального та емпіричного методів пізнання.

Методи дослідження. У статті залучені феноменологічний, діалектичний, герменевтичний методи, а також метод компаративного аналізу, метод аналізу і синтезу.

Результати дослідження. Отже, сьогодні як ніколи конче необхідно повернутися до джерел формування методології науки, головною метою якої була безумовна аподиктичність. Принцип побудови універсальної справжньої науки, засновниками якої є Р. Декарт і його послідовник Е. Гуссерль, на жаль, сьогодні втрачає свою значимість. Глибинний зміст таких наслідків, на наш погляд, криється в суспільному рівні наукового пізнання, зокрема у проблемі методу. Адже наукове пізнання – це єдність чуттєвих і раціональних знань, що не можуть взаємовиключатися. Чуттєве пізнання – це безпосереднє споглядання, що реалізуються за допомогою чуттєвих органів, через відчуття, сприйняття і уявлення. Органи чуття надають розуму інформацію, данні, факти, а розум узагальнює і опосередковує дійсність, напрацьовуючи певну систему понять. Раціональне пізнання реалізується на двох рівнях мислення: розсудок і розум. У гносеології розсудок розглядається в контексті формальної логіки, де головною його функцією є розкладання і обчислення, що дає йому змогу охоплювати логічний взаємозв'язок речей і причин у світовому процесі, що надає здатність людині відрізнити справжнє від несправжнього, наближаючись до істини, наскільки це можливо. Розум – це теоретичний рівень пізнання, якому властиве абстрактне і творче мислення. Розум надає людині можливість самопізнання і саморозвитку. Як відомо, наукове пізнання є раціонально-емпіричним, що вимагає абсолютної достовірності.

Бурхливий розвиток науки у 17 столітті почався з формування нової методології науки, що була б здатна створити новий метод для досягнення достовірного знання не тільки про світ, але й про людину, що живе в цьому світі. Уже в середині 19 століття науково-раціональна методологія піддалася нещадній критиці прихильників психологізму, позитивізму, прагматизму, утилітаризму та ін., що стверджували нібито розумово-чуттєве мислення, не здатне відповісти на всі питання, що ставить перед людиною життя. Із цього моменту, на наш погляд, і почався процес активного формування симуляції науки. Відтак починається новий етап в розвитку науки, що супроводжується двома протилежними тенденціями: одна – класична наука, що ґрунтується на трансцендентальних принципах нашого знання і ставить за мету досягнення абсолютної аподиктичності; і інша – що згодом характеризуватиметься підробкою наукових фактів, фальсифікацією тощо. Е. Гуссерль виступив з критикою псевдонауки, довівши, що інтелектуальне споглядання є дослідною базою математичних понять, а філософія – це універсальна наука, що покликана стати тотальністю для усіх видів пізнання на єдиному підґрунті трансцендентальної суб'єктивності.

Дана проблема стояла у центрі уваги філософів Нового часу: Ф. Бекона, Т. Гоббса, Дж. Локка, Р. Декарта, Б. Спінози, Н. Мальбранша, Г. Ляйбніца, представників німецької класичної філософії І. Канта та Г. Гегеля, філософів 19-го століття О. Конта, Г. Спенсера, Дж. Мілля, В. Вунда,

Р. Авенаріуса, Е. Маха, Г. Фреге та мислителів 20-го століття М. Шліка, Б. Рассела, Л. Вітгенштайна, Т. Куна, К. Поппера, В. Квайна, П. Фесрабенда та інших.

Із точки зору Е. Гуссерля, раціональне мислення як метод наукового пізнання втрачає свою беззаперечність через неспроможність відтворити цілісність пізнання в єдності об'єктивних і суб'єктивних законів буття. У роботі «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» філософ вказує на особливості критики раціоналізму І. Кантом. Е. Гуссерль вказує на недостатність обґрунтуванні раціоналізму І. Кантом в частині того, що раціоналізм ніколи не заглиблювався у суб'єктивні структури нашої свідомості ні в донауковому, ні в науковому пізнанні [4, с. 106]. А питання, з точки зору Е. Гуссерля, полягає в тому, яким чином навколишній світ ми можемо пізнавати Аргіогі без будь-яких наукових досягнень. Так, постає питання, як можливе точне природознавство, для якого чиста математика, чисте Аргіогі виступає інструментом істинного пізнання логічно мислячої людини. Критика І. Кантом раціоналізму, з точки зору Е. Гуссерля, не містила завершених результатів і не мала закінченої форми науковості. Однак філософія І. Канта, на думку Е. Гуссерля, містила велике відкриття, що полягає у визнанні дворівневої структури розсудку: з одного боку, тлумачить себе в експліцитному самоосмисленні в нормативних законах, а з іншого – це в прихованому сенсі владний розсудок, що постає в якості конституюючого смисловий образ «споглядальний навколишній світ» (*anschauliche Umwelt*). Е. Гуссерль стверджує, що І. Кант вийшов за межі критичного раціоналізму, бо ставив питання про існування повсякденного «життєвого світу» (*Lebensumwelt*), в якому ми всі свідомо існуємо, постаючи як об'єкти серед об'єктів, говорячи мовою «життєвого світу». Отже, з точки зору Е. Гуссерля, ми існуємо в безпосередній достовірності досвіду, ще до фізіологічних, психологічних, соціологічних і інших наукових визначень. З іншого боку, за словами Е. Гуссерля, ми є суб'єктами по відношенню до цього світу як дотичні з ним в досвіді, як ті, що обмірковують і оцінюють його, як співвіднесені з ним в цілеспрямованій діяльності Я-суб'єкти, для яких навколишній світ має той зміст, котрий в нього вклали наш досвід, мислення і наше оцінювання в таких модусах значимості, як: достовірність буття (*der Seinsgewißheit*), вірогідність (*der Möglichkeit*), видимість (*des Scheins*) тощо [4, с. 107]. Ця проблема стає головною в науковому пізнанні і потребує нової методології для дослідження і обґрунтування даного феномену. Іншими словами, Е. Гуссерль намагався розкрити глибинні основи пізнання як аргіогі. Адже ми перебуваємо в «життєвому світі» (*Lebenswelt*) ще до того, як виникає наука. І наука займається лише тим, що досліджує вже те, що сталося з нами, будучи нездатною попередити майбутні катаклізми, трагедії і злами. Важливою особливістю філософії є її світоглядна функція, що відображає взаємовідношення «людина – світ». Питання: як людина пізнає світ, якщо вона, до прикладу, не навчалася в університеті? Чи буде її узагальнене розуміння світу відповідати розумінню тієї людини, що має науковий ступінь? Інакше кажучи, якщо люди незалежно від статусу і освіти навколишній світ в цілому пізнають однаково, то адекватне відображення дійсності в їхній свідомості є природнім, тобто вродженим. Е. Гуссерль стверджує, що людина здатна сприймати навколишній світ в модусі самоприсутності (*Selbstgegenwart*), де споглядання є фундаментальною основою життєствердження в «життєвому світі». Німецький філософ акцентує увагу на світі чуттєвого споглядання, бо все, що в «життєвому світі» постає у вигляді конкретних речей, звісно, наділене тілесністю, у тому числі психічними і іншими духовними властивостями. Живе тіло постійно присутнє у полі сприйняття абсолютно унікальним способом. Е. Гуссерль тут має на увазі те, що фізичне тіло в сумі складає сукупність органів, що функціонують в єдності як сукупна система кінестез. Отже, в межах рефлексивного сприйняття себе самого я відчуваю себе керівником своїх органів.

Відтак об'єкти життєвого світу, що показують властиве їм самим буття, наша присутність тілесно серед оточуючих нас об'єктів не заважає нам сприймати і інші об'єкти, тобто бути присутніми у їх полі в модифікованому вигляді за допомогою споглядання, і навіть коли споглядання не доступне, ми можемо уявити собі все, що можемо помислити за межами споглядання.

Таким чином, на думку Е. Гуссерля, Я-людина, що живе в активній свідомості світу, водночас пасивно володіє світом. У людини в оточуючому її світі є багато видів практики, однак

Е. Гуссерль акцентує свою увагу лише на теоретичній практиці, яка містить властиві тільки їй професійні методи: це мистецтво побудови теорії, знаходження і утвердження істин, що наділені новим незрозумілим донауковому життю своїм ідеальним смислом, тобто смислом деякої закінченості універсального дійства (Allgültigkeit) [4, с. 113].

Проблема пізнання навколишнього світу, з точки зору Е. Гуссерля, може вирішуватися лише в контексті розуміння того, що нашому пізнанню завжди передує світ, що існував до нас, і та чи інша думка може формуватися лише в межах суцього світу як горизонту всього того, безсумнівно суцього, значущого і достовірного. Німецький мислитель стверджує, що протиріччя в пізнанні з'являється лише тоді, коли нове мислення намагається знівелювати, знецінити цю аргіогі достовірність суцього світу. Отже, об'єктивна наука, як і будь-яка практика, можлива лише в горизонті донаукового життя суцього світу.

Отже, головним завданням науки є знаходження такого методу пізнання, що мав би здатність забезпечити системну реалізацію перетворення недосконалого донаукового знання в наукове, тобто досконале. Ефективним метод буде лише тоді, коли вбере в себе ідею кореляції між світом суцим в собі як безсумнівно достовірним і новим науковим світом, що намагається пізнати і визначити його науковими істинами [4, с. 113].

Ось чому споглядання світу є невід'ємною складовою частиною у формуванні наукового світогляду. І питання тут полягає, з точки зору Е. Гуссерля, не в тому, щоб розширити царство об'єктивних наукових істин про навколишній світ, а в тому, в якому той чи інший об'єкт донауково, а потім і науково є істинним по відношенню до всього того суб'єктивного, що проявляє себе в тому, що від початку дано нам як само собою зрозуміле [4, с. 114]. Однак, на думку Е. Гуссерля, жодна об'єктивна наука, жодна психологія, жодна філософія, яка намагалася стати наукою про суб'єктивне, не змогла тематизувати і тим самим дійсно відкрити царство суб'єктивного. Філософія І. Канта, яка хотіла повернути нас до суб'єктивних умов можливості світу, що досяжний об'єктивному досвіду і пізнанню, також не досягнула даної мети. Е. Гуссерль стверджує, що світ замкнутого в собі суб'єктивного має свій спосіб буття, що функціонує у будь-якому дослідному пізнанні, в будь-якому мисленні, у будь-якому житті, тобто всюди невід'ємно присутній. Однак так і залишився неосягнутим, непізнаним наукою.

Отже, реалізація даної мети під силу лише новій універсальній філософії, яка повинна предстати як тотальність усіх видів пізнання, що міститься на одному єдиному підґрунті, що називається анонімна суб'єктивність. Новий метод буде сприяти розумінню того, що світ, постійно суцим для нас у потоці постійно змінюючих одне одного способів даності, є універсальним духовним здобутком, з одного боку, а з іншого, новий метод буде сприяти процесу становлення єдності духовного гештальта і смислової будівлі як універсальної суб'єктивності [4, с. 115]. Так, конституюючий світ демонструє об'єктивацію суб'єктивності як суб'єктивності людської, що є нероздільною з даним світом. Однак, із точки зору Е. Гуссерля, будь-яке об'єктивне дослідження світу розглядає його лише ззовні і здатне схоплювати лише зовнішність, об'єктивність. Однак радикальне бачення (*die radikale Weltbetrachtung*) є нічим іншим, як систематичним і чисто внутрішнім баченням суб'єктивності, що реалізує саму себе ззовні (*Äußen*) [4, с. 116].

Г. Гадамер був учнем Е. Гуссерля і добре розумів його ідеї. Він стверджував, що Е. Гуссерль у своїх дослідженнях намагався показати однокість, що притаманна наукам, що ідеалізували досвід (*Idealisierung der Erfahrung*). Із цією метою Е. Гуссерль, на погляд Г. Гадамера, розкриває генеалогію досвіду, що виступає як досвід життєвого світу і передує ідеалізації, створеній науками. Г. Гадамер говорить, що Е. Гуссерль на чуттєво-генетичному рівні повертається до первинного досвіду, таким чином намагаючись зламати ідеалізацію, яку продукують науки. Однак на цьому шляху його спіткають труднощі, оскільки чиста трансцендентальна суб'єктивність «Его» в дійсності не дана нам як така, але завжди існує уявно, ідеалізовано; і саме ця ідеалізація із самого початку присутня в отриманні будь-якого досвіду, який проявляється в належності одиничного Я до мовної спільноти. Цю проблему Г. Гадамер намагається розкрити, звертаючись до індуктивного методу Ф. Бекона [2, с. 354]. Як відомо, Ф. Бекон – засновник не тільки філософії Нового часу, але і емпіричної методології науки. На думку Г. Гадамера,

особливе значення філософії Ф. Бекона полягає в тому, що він не обмежився іманентним логічним завданням побудови теорії досвіду як теорії правильної індукції, але піддав критиці всю моральну складність і антропологічну недоцільність даного досвіду. Отже, метод Ф. Бекона намагається підняти над тією невпорядкованістю і випадковістю, в якій реалізується повсякденний досвід. Досягнення Ф. Бекона полягає в тому, що він перетворює стару теорію індукції, засновану на простому перерахуванні, якої дотримувалася гуманістична схоластика і методологічне дослідження [2, с. 354].

Проблема індуктивного методу, з точки зору Г. Гадамера, полягає в тому, що він засновується на узагальненні випадкових спостережень і може претендувати на істинність лише до тих пір, поки не з'явиться протилежний приклад. Метод Ф. Бекона, на думку Г. Гадамера, відрізняється від традиційної індукції тим, що встановлює запобіжники поспішному узагальненню повсякденного досвіду. Цими запобіжниками є методично організовані експерименти, що забезпечують поступовість сходження до непохитних істинних всезагальностей, що називаються простими формами природи. Вимога методу Ф. Бекона полягає в поступальному рухові від особливого до всезагального з метою придбання упорядкованого, унікаючого будь-якої поспішності досвіду [2, с. 354]. Цікаво, що Г. Гадамер метод, що розробляв Ф. Бекон, називає «невипробуваним» (nennt er selbst eine experimentelle) Але слід взяти до уваги, що досвід, експеримент у Ф. Бекона не завжди означає технічні заходи натураліста, який ізолює, штучно відтворює і вимірює природні процеси. Швидше досвід є також і перш за все майстерним керівництвом духом, що перешкоджає поспішним узагальненням і що вчиться свідомо варіювати свої спостереження над природою. При цьому, зазначає засновник філософської герменевтики, для Ф. Бекона в цьому процесі свідомо зіштовхуються між собою найвіддаленіші один від одного випадки, що зрештою забезпечує поступовий і безперервний шлях до аксіом [2, с. 354].

Висновки. Таким чином, проблема пізнання навколишнього світу, з точки зору Е. Гуссерля, може вирішуватися лише в контексті розуміння того, що нашому пізнанню завжди передуює світ, що існував до нас, і та чи інша думка може формуватися лише в межах сущого світу як горизонту всього того, безсумнівно сущого, значущого і достовірного. Протириччя в пізнанні з'являється лише тоді, коли нове мислення намагається знівелювати, знецінити цю аріогію достовірність сущого світу. Отже, об'єктивна наука, як і будь-яка практика, можлива лише в горизонті донаукового життя сущого світу, бо «жодна об'єктивна наука, жодна психологія, жодна філософія, яка намагалася стати наукою про суб'єктивне, не змогла тематизувати і тим самим дійсно відкрити царство суб'єктивного». Світ замкнутого в собі суб'єктивного має свій спосіб буття, що функціонує в будь-якому дослідному пізнанні, в будь-якому мисленні, в будь-якому житті, тобто всюди невід'ємно присутній. Реалізація даної мети під силу лише новій універсальній філософії, яка повинна предстати як тотальність усіх видів пізнання, яка міститься на одному єдиному підґрунті, що називається «анонімна суб'єктивність». Новий метод буде сприяти розумінню того, що світ постійно сущий для нас у потоці постійно змінюючих одне одного способів даності, є універсальним духовним здобутком, з одного боку, а з іншого, новий метод буде сприяти процесу становлення єдності духовного гештальта і смислової будівлі як універсальної суб'єктивності [4, с. 115].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бекон Ф. Новый Органон. / Сост., общ. ред. и вступит, статья А. Л. Субботина. Москва : «Мысль», 1978. С. 7–213.
2. Gadamer H.G. Hermeneutik 1: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Gesammelte Werke. Tübingen : Mohr Siebeck. Bd. 1. 1999. 495 S.
3. Husserl E. Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge. Hrsg. und eingeleitet von Stephan Strasser. Nachdruck der 2., verb. Auflage. Haag : Martinus Nijhoff, 1973. Band 1. 250 S.
4. Husserl E. Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie. Gesammelte Werke. Band VI. Haag : Martinus Nijhoff, 1976. 559 S.

REFERENCES

1. Bekon, F. (1978) *Novyj Organon* [New organon] In *Sochineniya v dvuh tomah* [Writings in Two Volumes] (pp. 7–213) M. : Mysl' [In Russian].
2. Gadamer, H.G. (1999) *Hermeneutik 1: Wahrheit und Methode. Grund zü geeiner philosophischen Hermeneutik*. In *Hans-Georg Gadamer Gesammelte Werke* (Bd. 1. 495 S.). Tübingen : Mohr Siebeck.
3. Husserl, E. (1973). *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. In *Edmund Husserl Gesammelte Werke*. (Bd. I. 250 S.). Haag: Martinus Nijhoff.
4. Husserl, E. (1976). *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie. Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie*. In *Edmund Husserl Gesammelte Werke*. (Bd. VI. 559 S.). Haag: Martinus Nijhoff.

Dankanich Rymma Ivanivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
Oles Honchar Dnipro National University
72, Gagarin Avenue, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4968-678X

PROBLEM OF METHOD IN E. HUSSERL'S PHENOMENOLOGY

The problem of modern science has not taken into account the warnings of philosophers about the inevitable collapse of technocracy. German philosopher and scholar Edmund Husserl became one of the most profound critics of psychologism and the way of European sciences at the beginning of the 20th century. According to Husserl, Kant was convinced that his philosophy would bring the dominant rationalism to its decay. Kant, Husserl goes on to say, exhibits the inadequacy of rationalism and its foundations. He rightly criticizes rationalism for neglecting questions such as the subjective structure of our world-consciousness. This structure is before scientific knowledge and unconditionally valid for everyone who thinks rationally and logically. According to Husserl, there is no objective science and psychology which sought to become the universal science of the subjective. Furthermore, he claims, no philosophy has ever made problematic and discovered the realm of the subjective. Concerning Kantian philosophy, Husserl argues that even it was not trying to go back to the subjective conditions of the possibility of an objectively experienceable and knowable world. This realm, Husserl states, is something subjective that is completely closed within itself. According to Husserl, the subjective realm exists in its way, functioning in all experience, thinking, life. Therefore, Husserl notes, we can observe it everywhere. We all live in a lifeworld, not a world of scientific formulas. Therefore, to Husserl, the very true aim of science is to renew the scientific method at all, which is based on the correlation between lifeworld knowledge and scientific one.

Key words: *Subjectivity, method, credibility, apriori, lifeworld, contemplation, experience, the problem of knowledge, pre-scientific life, universal subjectivity.*